

# Česko-lužický věstník

číslo 10 / říjen 2017

ročník XXVII

## Kito Lorenc

Čas nebyl      Čas njebě

V záhradí  
na břehu  
pod silnicí  
měli jsme skrýš.  
Za hrodom  
při brjóžku  
pod pućom  
bě naju schow.

Lidé si  
nad námi  
dělili,  
sdíleli čas  
A ludžo  
nad namaj  
džěchu, sej  
džělachu čas

na částí.  
Bylo jich  
habaděj,  
dost bez nás.  
na částki.  
Tak wjele  
tam běchu, dosć  
bjez naju tež.

Oni mluvili v plurálu,  
my jsme mlčeli v duálu.  
Čas nebyl náš,  
nebyl čas.  
Rěčachu pluralsce,  
mjelčachmoj dualsce  
Čas njebě naju,  
njebě čas.



Bývalý mlýn ve Wujezku u říčky Lubaty, zachycený v roce 1986, foto Deutsche Fotothek (zdroj Wikimedia Commons)

V neděli 24. září ve věku 79 let zemřel po dlouhé nemoci básník a dramatik Kito Lorenc.

Byl to největší lužickosrbský básník druhé půle 20. století, o tom není pochyb (ostatně několikrát se uvažovalo o jeho nominaci na Nobelovu cenu za literaturu). Také to byl jeden z nejdůležitějších překladatelů a editorů: z jeho popudu vznikla edice *Serbska poezija*, která představila historii lužickosrbské poezie v často objevných svazcích a mnoha nových lužickosrbských překladech (dokonce i z latiny). Právě on v roce 1981 pro slavné nakladatelství Reclam připravil obsáhlou *Lužickosrbskou čítanku* (*Sorbisches Lesebuch*), průřez celým lužickosrbským písemnictvím, do něž valnou část přeložil, takže starší lužickosrbská literatura je k dispozici v moderních německých verzích. Překládal ale také ze slovanských jazyků včetně češtiny: ve své poslední sbírce *Zymny kut* (2016) najdeme oddíl překladů českých básní různých autorů, věnovaných Krkonošim.

Slovensky mu samostatně vyšel výběr *Hlboké klúče* a pohádka *Ako líška prekabátila vlka*. Česky byla v překladu Josefa Suchého a Josefa Vláška vydána samostatně knížka *Nový letopis*, de facto první dvě sbírky – tedy i fenomenální *Struga* aneb dějiny srbské Lužice v básni. V roce 2004 mu Společnost přátel Lužice uspořádala autorské čtení; nakonec se ho bohužel sice nemohl zúčastnit, texty ale vyšly ve sborníčku *Serbske nalěčo*. Měsíčník pro světovou literaturu *Plav* vydal v roce 2006 jako přílohu svého lužickosrbského čísla CD s nahrávkami jeho básní. A část jeho novější tvorby je přítomna ve velké antologii moderní lužickosrbské poezie *Jazyk, jímž porozumíš větru*, kterou připravil Milan Hrabal. O jeho významu a poetické přesvědčivosti svědčí nejen množství obdržených cen, ale také to, že v češtině se kromě sorabistů jeho veršům coby překladatelé věnovali tak významní tvůrci jako Jan Skácel a Ludvík Kundera (či že v němčině bývá pravidelně jeho editorem rakouský nezmar Peter Handke). Přes tyto výsledky stojí česká sorabistika před zřejmými úkoly: pořídit nový samostatný knižní výběr z autorovy novější poezie a ovšem konečně si všimnout jeho tvorby dramatické, tu přeložit a přivést na česká jeviště.

Zatím na ukázkou otiskujeme báseň *Čas nebyl* z poslední autorovy sbírky *Zymny kut* v překladu Radka Čermáka.

Nechť je mu země lehká.

Lukáš Novosad



## Z DOMOVA

► **Také letošní Letní slavnost (8.–9. září) v Lužickém semináři byla s lužickosrbskou účastí.** Festival každoročně pořádá Kontaktní kancelář svobodného státu Sasko a prezentuje na ní některý ze saských regionů – tentokrát Saskou Kamenici (Chemnitz). Byť ta již nepatří do lužickosrbského sídelního prostoru, někteří Lužičtí Srbové tam žijí. A tak si mohli návštěvníci Letní slavnosti prohlédnout v sále SPL obnovenou výstavu Maji Nagelowé, renomované lužickosrbské malířky, která v Saské Kamenici žije a pro Lužický seminář zapůjčila cyklus obrazů s lužickosrbskými motivy. Vyvrcholením programu bylo sobotní čtení Beaty Mičerlichové, dolnolužickosrbské autorky, psychologičky, která působí na Západosaské vysoké škole ve Cvikově poblíž Saské Kamenice a jako spisovatelka se věnuje „šprévaldské krimi“.

red

## Z HORNÍ LUŽICE

► **V Lužickosrbském ústavu v Budyšině se v červnu 2017 konala přednáška *Smutná mise Bogusława Kowala v Bulharsku a Argentíně*.** Kulturní antropologové ze Západosaské univerzity v Plzni Marek Jakoubek a Lenka Jakoubková Budilová představili životní osudy a dílo Bogusława Kowala, dolnolužického Srba, který od roku 1922 působil jako evangelický pastor ve Vojvodově, české vesnici v severozápadním Bulharsku. Soustředili se právě na Kowalowo „bulharské období“, protože Vojvodovo je předmětem jejich dlouhodobého výzkumu (podrobnou zprávu Radka Čermáka o publikaci Lenky Jakoubkové k této problematice jsme přinesli v ČLV 11–12/2013). Pod Kowalovým vlivem došlo v roce 1925 ve Vojvodově k rozštěpení původně jednotného evangelického sboru na darbisty – Kowalovy přívržence – a metodisty, kteří zůstali věrni původnímu vyznání. V roce 1931 se Kowal odebral do Argentiny, kde působil mezi slovanskými přistěhovalci v provincii Chaco. Poslední část života Bogusława Kowala, spjatá opět s rodnou Lužicí, je méně probádaná a bude zapotřebí dalšího výzkumu; k němu právě míří spolupráce mezi oběma výzkumnými institucemi.

red

► (SN 4. 9.) **V sobotu 2. září slavil v „Jednotě“ v Chrósčicích své čtyřicetileté působení místní lužickosrbský ochotnický divadelní soubor.** Vznikl v roce 1977 z iniciativy Zaly Cyžowé, Alfonse Wičaze a Jana Mahra. Herci představovali většinou veselohry, ale nastudovali i klasické vážné kusy: k jejich vrcholům patří historické drama *Naš statok* a scénické čtení *Paliwaka* od Jurije Wjely. Jako hosté na výročním programu

souboru vystoupili také sbor Lipa z Pančic-Kukowa a tanečníci z Wudwora.

► (SN 12., 27. 9.) **Ve Stróži se 9. září konal letos již 20. Německo-lužickosrbský podzimní trh přírody.** Navštívilo jej opět mnoho návštěvníků, pro které byly kromě velké nabídky čerstvých produktů z Lužice připraveny ukázky lužických řemesel a lidových zvyků. Vyvrcholením trhu bylo udělení certifikátu biosférické rezervaci Hornolužická vřesoviště a krajina rybníků, která byla zapísána na seznam světového přírodního dědictví UNESCO. V předvečer trhu se konal úvodní koncert s titulem *W změnje časow* (V proměňácích času) s lužickosrbským i německým programem. Podzimní trh je výsledkem společné práce zastřešující organizace Domowiny, místního kulturního spolku Radiška a správy biosférické rezervace.

► (SN 18. 9.) **Krabat. Muž. Mytos. Marka. (Krabat. Muž. Mýtus. Značka.) je nová výstava budyšínského Lužickosrbského muzea,** kterou otevřeli v neděli 17. září. Je věnována historickým, mytologickým a ekonomickým aspektům osoby Janka Šajatoviče (poněmčeně Johannes Schadowitz, odtud zpět do slovanské podoby Šadović), chorvatského šlechtice ze 17. století, jeho transformaci v postavu Krabata a s ním souvisejícím pověstem, jakož i turismu a marketingu. Výstavu doprovázejí různé akce, například promítání filmů a zvláštní program pro děti. Zájemci o Krabata mají příležitost navštívit výstavu až do 15. dubna 2018.

► (SR 28. 9.) **V hornolužickém Marítholu (Marienthal) se konala už pátá Bohemiáda.** Mezi 46 žáky soutěžili ve znalostech češtiny i budyšínské gymnazisté. Soutěžilo se mimo jiné v konverzaci s českými studenty.

► (SR 21. 9.) **Taneční skupina Smjerdžaca aktuálně natáčí historické lužickosrbské tance na video.** Zaznamenává je kameraman Reiner Nagel, který vystudoval pražskou FAMU. Cílem je natočit dokumentární film.

## Z DOLNÍ LUŽICE

► (NC 6. 9., SN 11. 9.) **Pětadvacet let působení ve prospěch Dolnolužických Srbů oslavila chotěbuzská Škola dolnolužickosrbského jazyka a kultury.** V roce 1992 se představitelé města Chotěbuzi a okresu Spréva-Nisa dohodli na finanční podpoře jazykové výuky. U zrodu školy stála Marja Elikowska-Winklerowa, která ji vedla až do loňského roku. Škola má posilovat sebevědomí Dolnolužických Srbů, zachovat a oživit jejich jazyk a také přispívat k porozumění Lužických Srbů, Němců a Poláků. Je určena pro studenty z venkova i z města, jak rodi-

lým mluvčím, tak i studentům, kteří mají jen obecné povědomí o lužické srbštině. Kromě dolnolužické srbštiny pořádá také kurzy polského jazyka. Oslavy v chotěbuzském městském domě v pátek 9. září se zúčastnilo okolo 200 hostů.

► (NC 13. 9.) **Akce Serbska rěc jo žywa bude pokračovat.** Soutěž, které se mohou kromě obcí účastnit také spolky či občanské iniciativy, podpořila prezidentka bramborského zemského sněmu Britta Starková. Připomněla, jaké bohatství Braniborsko v lužické srbštině má. V rámci soutěže se hodnotí, jakým způsobem obce nebo spolky využívají lužickou srbštinu, jak podporují její užívání a jaké jsou jejich další plány. Tři nejlepší obdrží plakety a finanční odměnu ve výši 3 600 eur.

► (NC 20. 9.) **Žylowska základní škola má nový název.** Od nového školního roku zní *Zakładna šula Lutki / Lutki-Grundschule Siewlow*. Pojmenování školy předcházela školská konference a vyhodnocování návrhů dětí, rodičů i pedagogů. Dalšími návrhy byly mj. Základní škola Jurije Kocha nebo Základní škola Witaj. Většina škol v okolí již název měla. Nový název odkazuje na lutky, pohádkové postavy z lužickosrbských legend, a děti se s nimi mohou identifikovat.

► (NC 27. 9.) **Nowy Casnik připomněl, že lužickosrbští obyvatelé města Chotěbuzze mají právo obracet se na městský úřad lužickosrbsky.** Podání mohou činit ústně i písemně. V případě, že úředník příslušného odboru obdrží takovéto podání, obrátí se na zodpovědného zástupce pro lužickosrbské záležitosti, který zajistí překlad do němčiny. To se týká i ústních podání. V případě, že zodpovědný zástupce nebude k dispozici, může překlad zajistit také jiná úřední osoba, která ovládá lužickou srbštinu. Právo komunikovat v mateřském jazyce je zakotveno v Evropské chartě menšinových jazyků, v bramborské ústavě i ve statutu města Chotěbuzze.

► (SR 27. 9.) **V Dešně oslavili 30 let od obnovení lužickosrbské bohoslužby v Dolní Lužici.** V Braniborsku byla dlouhodobě situace s lužickou srbštinou v církvi horší než v Sasku. O hudební doprovod oslavy se postaral Gregor Kliem a Manuela Sämisch.

## ZE SASKA

► (SR 18. 9.) **Teprve osmnáctiletý lužickosrbský varhaník Jan Kral z Dobranec zvířel v mezinárodním klání.** Silbermannova varhanní soutěž se konala ve Freibergu.

► (KP 1. 10.) **Struktura římskokatolických lužickosrbských farností drážďansko-míšeňského biskupství se navzdory starším plánům až do roku 2025 nezmění.** Toto rozhodnutí oznámil biskup Heinrich Timmerevers 27. září na setkání se zástupci těch-

to farností v Budyšině. Zdůvodnil to zvláštěními poměry v převážně lužickosrbských farnostech Bačoň, Chrósčicy (včetně okrsku spravovaného farním vikářem v Pančicích-Kukowě), Njebjelčicy, Radwor, Ralbicy a Wotrow a tím, že římskokatolický život v lužickosrbském jazykovém prostoru je pro celou diecézi pokladem živé tradice a zbožnosti. Vyzdvihl význam Lužických Srbů pro kulturní bohatství a specifické církevní dějiny regionu.

Z BRANIBORSKA

► (BSR 28. 9.) **Braniborský ministr školství Günter Baaske odstoupil.** Učinil tak

z rodinných a osobních důvodů. Jeho působení od listopadu 2014 se neslo v duchu necitlivých návrhů na omezení lužickosrbského školství. Jeho nástupkyní bude Britta Ernstová, bývalá ministryně školství Šlesvic-ka-Holštýnska.

Z NĚMECKA

► (SR 26. 9.) **Stejně jako jinde v Německu, i v Lužici dosáhla ve volbách velkého úspěchu Alternativa pro Německo.** Vítěz spolkových voleb v budyšiněském okrese Karsten Hilse (AfD) nevidí žádný velký rozdíl mezi německými a lužickosrbskými hodnotami a kulturami. V Horní Lužici si novopecený

poslanec pocházející z Łazu, dlouholetého působiště Handrije Zejlera, nepřeje žádné „multi-kulti“. Hilse rovněž řekl, že si nepřeje měnit lužickosrbská menšinová práva. I ve zhořeleckém okrese vyhrála AfD tzv. přímý mandát, poslancem se stal Tino Chrupalla. Dalšími poslanci spojenými s Horní Lužicí budou Thomas Jurk (SPD), Caren Lay (Levice), Torsten Herbst (FDP) a Stephan Kühn (Zelení). CDU si udržela silnou pozici hlavně v lužickosrbských katolických vesnicích.

**Ze Serbských Nowin podává Alena Pawlíkec, z Nowého Casniku Josef Blažek, z Katolského Posoła Jan Zdichynec a ze Serbského rozhłosu Radek Čermák.**

## TÉMA



# Lužice jako místo setkávání: vztahy a kontakty mezi exulanty z českých zemí a Horních Uher a Lužickými Srby v 18. století\*

Lubina Malinkowa

Lužickosrbské, české a případně i německé studie k lužickosrbsko-českým vztahům v 18. století vyzdvihují především roli Lužického semináře, založeného v roce 1724 v Praze, jako zvláštního styčného bodu těchto kontaktů. Pravidelně se přitom zdůrazňuje jméno lužickosrbského jezuita, jazykovědce a historika Jakuba Xavera Ticina (1656–1693), jakož i sochaře Matěje Václava Jäckela-Jakuly (1655–1738), jehož sochy se nacházejí mimo jiné na Karlově mostě v Praze. Jmenovaným osobám a institucím je společné, že mají své pevné místo v katolickém prostředí, resp. jsou spjaty s duchovními elitami. Kromě toho se v těchto studiích považuje za hlavní místo setkávání Lužických Srbů a Čechů České království, které nepochybně mělo pro Lužici velký význam. Naproti tomu nejsou prozatím k dispozici žádné výzkumy styků Čechů s Lužickými Srby v samotné Lužici. Toto zjištění je překvapující, uvážíme-li, že po roce 1620 emigrovaly do Lužice stovky Čechů, Moravanů a později i exulanti z Horních Uher a usadily se tam.

Dějinám českých exulantů v Sasku a Lužici se v posledních letech věnovala jistá pozornost. Skutečnost, že se Češi a příchozí z Uher setkávali vzhledem k regionu s převážně lužickosrbsky mluvícím obyvatelstvem, zůstává však doposud bez povšimnutí. Kde tedy docházelo ke vzájemnému kontaktu mezi oběma slovanskými etniky? Vyhledávali Češi úmyslně blízkost Lužických Srbů? Jak reagovali jedni na druhé? Kde vznikala styčná místa, jaký spletenec vztahů lze ještě rekonstruovat, a konečně jaké stopy zanechaly krátkodobé styky a dlouhodobé vztahy evangelických Lužických Srbů a exulantů?

Na tyto otázky by měla odpovědět následující studie, přičemž ke skupině českých exulantů budou počítáni také náboženští uprchlíci z Horních Uher (*tj. dnešního Slovenska – pozn. red.*); uherští exulanti po příchodu do Lužice většinou splynuli s českými skupinami resp. osadami. Obě skupiny spojovala čeština jako jazyk liturgický i jako jazyk Bible (*kralické – pozn. red.*); kromě toho se exulant uherského původu mohl v zásadě bez obtíží domluvit s exulantem původu českého. Většinu exulantů a Lužických Srbů spojovala jejich česká resp. lužickosrbská jednojazyčnost, s výjimkou duchovních. Řada exulantů a Lužických Srbů totiž neměla ve sledovaném časovém období žádné nebo jen vyložené malé znalosti němčiny.

Popíšme ještě krátce problematiku pramenů: velká část archiválií pro tuto studii pochází z archívu Ochránovské jednoty (*Herrnhutter*

*Brüdergemeine*, známé ve světě dnes také jako Moravští bratři, *Moravian Church*); proto hraje Ochránovská jednota v této práci velkou roli. Nepochybně i vně této církve existovaly mnohé vztahy mezi českými mluvícími exulanty a Lužickými Srby, chybějí však konzistentní zprávy, jež by to dokazovaly. Jedinečnost zdrojů dat a informací pro tuto studii ovšem také ukazuje, jaké dosud neobjevené poklady k tématu historie Lužických Srbů i českých exulantů ochránovský archív ukrývá.

Ochránov byl spolu s tzv. Franckeho nadacemi (*Franckesche Stiftungen*) v Halle jedním z nejdůležitějších pietistických center v Německu. Pietismus je nejvýznamnější obrodné hnutí v rámci evangelické církve od období reformace. Jeho stoupenci usilovali především o intenzivní osobní vztah k Bohu. Zvláště v pietismu ochránovského směru hráli rozhodující úlohu laikové, kteří se scházeli ke společnému studiu Bible, k modlitbě a zpěvu a ustavičně se snažili získat další lidi pro svoje pojetí víry. Víra prožívaná velmi citově, dobročinné působení a zdůraznění osobní zodpovědnosti ve věci vyznání silně přitahovalo četné české exulanty i Lužické Srby.

### Cesty do Lužice a přes Lužici – lužickosrbsko-české kontakty v 18. století

Jak v 17., tak v 18. století existovala celá řada lužickosrbských duchovních s vazbami v Čechách či Uhrách. Tak se Samuel Martini (1636–1708), jehož otec kázal česky v Perně (něm. Pirna), úspěšně ucházel o místo lužickosrbského faráře ve Wojerecích (něm. Hoyerswerda). Rovněž předkové Michała Racyho (něm. Michael Rätze; 1657–1730) a Michała Frencla (něm. Michael Frenzel; 1628–1706), kteří jsou považováni za zakladatele spisovné lužické srbštiny, přišli do Lužice z Čech. Ve svých překladech se Frencl, tak jako jiní lužickosrbské faráři, opírá o českou Bibli. Někteří potomci exulantů jako Franz/František Kantner z Jindřichova Hradce nebo Daniel Majoros ze slovenské Rožňavy usilovali o místo faráře ve dvojjazyčné Lužici, jejich snahy však z různých důvodů ztroskotaly. Naproti tomu Michael Klauser (1740–1799) se do úřadu dostal jedinečným způsobem. Pocházel z Banské Štiavnice a byl v době třicetileté války jako rytmistr ubytován na faře v Budestecích (něm. Großpostwitz) u Johanna Gottraua Böhmera (1710–1779). Podle dochovaných zpráv vystudoval Klauser následně v Lipsku teologii z lásky k farářově dceři Johanně Christianě. Po zakončení studia se s ní oženil a převzal i budesteckou faru, kde již působila tradice zájmu o lužickosrbsčinu: kolem roku 1700 zde působil právě Michal Frencl. Význam

\* Zevrubná studie k této problematice vyjde v první polovině roku 2018 v publikační řadě Lužickosrbského ústavu v Budyšině.



Klausera jako prostředníka mezi lužickosrbským a českým kulturním prostředím zůstává dodnes mimo zájem sorabistiky.

Vedle vazeb na úrovni sociálních a duchovních elit lze spatřovat četné kontakty mezi Čechy a Lužickými Srby i na úrovni členů církvě obecně. Po první migrační vlně bezprostředně po bitvě na Bílé hoře došlo na počátku 18. století, zvláště mezi lety 1720–1730, k druhé vlně vystěhovalectví z oficiálně rekatolizovaných Čech a Moravy. Velká část těchto skupin exulantů hledala nový domov v Braniborsku, resp. Prusku. Na cestě do Berlína procházeli částečně i místy s převážně lužickosrbským obyvatelstvem. Takto pojednává o setkání v dolnolužickém Drjowku (něm. Drebkau) Martin Kopecký ve své „Labutí písni“ (Schwanengesang), která je věnována stěhování asi 300 Čechů do Berlína v roce 1732.<sup>1</sup>

116. Když sme za město vyšli Děkan nám winšował A nás w mmohých zarmutých welmi potěšował. Udělal nám kazanj Swým gazykem Srbským Nám z částky bylo známé Gak by bylo Českým.	117. Dával nám požehnánj Z upřjmného srdce Až sme všickni plakali Z toho se těšjce. On též slzj wyléwal, Nám polibenj dal A tak z srdečné lásky S námi se rozžehnal.
--	---

Mezi exulanty, kteří mířili přes Drjowk do Berlína, byla také Rozi-  
na Zimová (1711–1766), která zážitek líčí následovně:

„My jsme pak přišli k jednomu lesu, chtěli jsme sobě v něm oheň udělat a přes noc v něm zůstat; poněvadž jsme ale při sobě malé děti měly a noci tuze studený byly, tedy jsme se rozmyslili a poslali jsme některé za ten les do městečka; páni toho města řekli, že nás přijmou, a poručili kantoru, aby šel proti nám; on vyšel se svými školáky až blízko lesa a zpívali pěkné verše ze žalmů, což nám tuze milý bylo. Ráno poručil ten kněz toho města, abychom šli do jedné stodoly, v nížto nám držel kázání a udělil nám požehnání v srbské řeči, aby nás ten kněz věčný neopouštěl; a činil to s plácem.“<sup>2</sup>

Podobně jako Čechy potěšilo lužickosrbské kázání v Drjowku, tak si naopak Lužičtí Srbové vážili účasti na české bohoslužbě. Georg Körner (1717–1772) sděluje, že několik Lužických Srbů v roce 1747 v Drážďanech „potkával v českém kostele sv. Jana, kde více rozuměli českému než pruskému kazateli“<sup>3</sup>. Již dlouho předtím, než se od roku 1848 pravidelně sloužila lužickosrbská evangelická bohoslužba v Drážďanech, nacházeli tedy někteří Lužičtí Srbové svůj duchovní domov v českých kostelích. Jazyková blízkost češtiny a lužické srbštiny hrála jistě roli i při začleňování česky mluvících exulantů v Chotěbuzi, kde okolo roku 1735 vznikla relativně velká česká obec. Tato úvaha se alespoň nabízí, vezmeme-li v úvahu životopis Václava Jičínského (1724–1770), který se v Chotěbuzi očividně cítil dobře.

„Roku 1736 dočkal tu vinšovanou hodinu, že všichni z té familie z Čech vyšli a v Šejnbornu [Schönbrunn, Großhennersdorf] v Horních Lužicích se nedlouho pozdržice, do Kotvice [Cottbus] se dostali, kdež on se mezi Srby do služby dal. A když jeho otec do Berlína šel, vzal jej s sebou. Zde on měl u pana Petermanna na kněžství študírovat, však ale neměl k tomu žádné náklonnosti, šel zase k svými předešlým Srbům do služby, řka své sestře (která se ještě v Kotvici nalézala): „Já nechci být knězem, raději budu prostým člověkem, snad bych se více prohrěšil, než bych dobrého vykonal.“ Po nějakém

<sup>1</sup> Hubert RÖSEL, *Der Schwanengesang des Martin Kopecký*, in: Joachim Tetzner (ed.), *Deutsch-slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten: gesammelte Aufsätze*. Eduard Winter zum 60. Geburtstag dargebracht (Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik 9), Berlin 1956, s. 299–323, zde s. 314. Píseň byla zpívána na nápěv „Již se z tebe ubírám, bídný marný světe“.

<sup>2</sup> Archiv der Brüdergemeine, Berlin AIV-1, 126b.

<sup>3</sup> „...in der böhmischen Kirche zu St. Johannis an[getroffen], wo sie viel eher den böhmischen als einen deutschen Prediger verstehen konnten“; George KÖRNER, *Soldatenschicksal im zweiten Schlesischen Krieg*, in: Hartmut Zwahr (ed.), *Meine Landsleute. Die Sorben und die Lausitz im Zeugnis deutscher Zeitgenossen*. Von Spener und Lessing bis Pieck, Bautzen<sup>2</sup> 1990, s. 57.

čase šel pro něj jeho otec zase a přivedl ho s sebou sem. Tu on se dostal k jednomu německému muži k vyučení se řemesla.“<sup>4</sup>

Prostředníkem mezi Lužickými Srby a exulanty v Chotěbuzi byl Johann Gottlieb Fabricius (1681–1741), od roku 1726 superintendant v Chotěbuzi, který se v pověření hallského pietistického centra zasloužil o vytvoření spisovného dolnolužickosrbského jazyka a podporoval lužickosrbské školství. Fabricius provdal svou dceru za českého kazatele Matthäuse Wanecka (snad tedy Matouše Vaňka, 1699–1736) z Großhennersdorfu, který se mezi Lužickými Srby taktéž těšil velkému uznání.

Tři epizody z Drjowku, Drážďan a Chotěbuzi svědčí o tom, že jazyková blízkost byla kladně přijímána a částečně také aktivně vyhledávána. Důvod je nasnadě; Lužičtí Srbové a česky mluvící přestěhovalci se považovali nejen za „bratry ve víře“, ale i „bratry v jazyce“. Tato zkušenost mohla zřejmě ještě v době před národním obrozením vyvolat počátky národního citění, mohla vzbudit pocit vzájemného „národního příbuzenství“, přinejmenším však mohla na obou stranách posílit vědomí velké slovanské jazykové rodiny, se kterou člověk cítil spojení a sounáležitost.

### Prostředník mezi světy: Jiří Petrmann

Klíčovou roli prostředníka mezi českými a uherskými přistěhovalci a Lužickými Srby Horní i Dolní Lužice stejně jako mezi pietistickými centry Halle a Ochranovem (lžs. Ochranow, něm. Herrnhut) zaujal Jiří (Juraj) Petrmann z Pukance v Horních Uhrách, tj. na dnešním Slovensku. V roce 1737 Petrmanna povolal do Horní Lužice tamní nejvyšší hejtman (Oberamtschauptmann) hrabě Bedřich Kašpar z Gerštorfu (1699–1751), bratranec a přívrženec Mikuláše Ludvíka z Zinzendorfu (1700–1760), který významně přispěl k založení Ochranovské jednoty na svých statcích ve dvacátých letech 18. století. V tu dobu řídil Petrmann českou školu v Berlíně, kterou založil podle hallského vzoru. Jejím cílem bylo vzdělávání a příprava nadaných českých chlapců na povolání faráře nebo učitele. Mimo jiné navštěvoval tuto školu Václav Letochleb (1717–1778), pozdější vrchní farář (Oberpfarrer) v Picně (něm. Peitz). Gerštorf nejprve povolal Petrmanna jako zámeckého kazatele, v roce 1738 mu ale nabídl místo faráře v Delním Wujězdě (něm. Uhyst/Spree). Petrmann však nezanechal stopy tam, nýbrž v Klukši (něm. Klix), obci ležící několik kilometrů severovýchodně od Budyšína, taktéž na Gerštorfově panství. Zde se Petrmann významně podílel na založení klukšského semináře, vzdělávacího zařízení podle hallského vzoru, které připravovalo absolventy teologie na úřad faráře ve dvojazyčné Lužici. Mimoto se v klukšském semináři dostávalo vzdělání učitelům a také lužickosrbským chlapcům, kteří se tak připravovali na další vzdělávací stupeň. Výraznou stopu v lužickosrbských církevních dějinách zanechal seminář hlavně cílenou publikační činností. Mezi jinými se zde překládali pietističtí klasikové jako Johann Arndt a jeho dílo *Wahres Christentum* („Pravé křesťanství“) a byla zde vydávána Bible a zpěvníky v lužické srbštině, dostupné za příznivou cenu. Jiří Petrmann zprostředkoval studium v klukšském semináři také dvěma hallským absolventům uherského původu, kteří se zde připravovali na úřad faráře v Lužici: byli to Petrmannův jmenovec a bratranec Jiří Petrmann (zemřel 1782) a Jan Kolar (1712–1780). Bratranec převzal následně německo-lužickosrbský farní úřad v Cybalině (něm. Zibelle, dnes Niwica v Polsku u Mužakova), Kolar se stal farářem ve Wochozech (něm. Nochten) a Jablůnci (něm. Gablentz). Přítomnost tří česky hovořících kazatelů v Klukši byla pro mnohé exulanty velmi přitažlivá. A tak se v Klukši usadili někteří náboženští uprchlíci, kteří předtím žili v Berlíně či Žitavě, ale také přišli přímo z Čech. Během několika měsíců vznikl v Klukši český sbor.<sup>5</sup>

Jména některých Čechů usazených v Klukši jsou známa, jako např. Jana Šviholky (1704–1759), který do Klukše přišel ze Žitavy a později se přestěhoval do Berlína.<sup>6</sup> Ústřední roli v klukšské „ecclesiola bohemia“ hráli František Budín a Václav Vach. Oba se jako vyslanci

<sup>4</sup> Archiv Moravských bratří Rixdorf, A IV-2, 18.

<sup>5</sup> Univerzitní knihovna v Basileji, oddělení rukopisů, E III Manuscripta Bohemica, odkaz Hieronyma Annoni, deník Andrease Machera 19.02.1738, f. 179a.

<sup>6</sup> Farní archiv Königsfeld, GN 1777 III, 2.

účastnili rozhovorů mezi Čechy a Ochranovem, což nakonec vedlo k založení Nížkého severovýchodně od Zhořelce (ls. Niska, něm. Niesky). František Budín se však nakonec do Nížkého nepřestěhoval, nýbrž si našel cestu do kruhu duchovně probuzených Lužických Srbů a usadil se v Malém Wjelkowě (něm. Kleinwelka), poté co se oženil s dcerou Martina Förstera, prominentního lužickosrbského laického kazatele (něm. *Stundenhalter*). Také Lukáš Papež (1722–1763), který sice prchl z Čech do Berlína, avšak kvůli hmotné nouzi pak odešel do Klukše, se začlenil do kruhu zbožných Lužických Srbů a dokonce si na smrtelném loži nechal předzpívat pouze lužickosrbské písně.<sup>7</sup>

Za Jiřího Petrmanna se z Klukše stalo místo kulturních kontaktů mezi Lužickými Srby a exulanty s napojením na další ochranovské obce a exulantské kolonie. Jak velká byla česká obec v Klukši a jak dlouho skutečně existovala, je těžké odhadnout. Důležitým předělem byl však Petrmannův odchod do Dolní Lužice v létě 1741. Hrabě Erdmann II. z Promnitz (1683–1745) povolal Jiřího Petrmanna jako arcijáhna do Wětošowa (něm. Vetschau), kde byl pověřen poskytováním duchovní péče v *dolnolužické srbštině*. *Tu si Petrmann rychle osvojil, jak ukazují jeho překlady více než padesáti pietistických písní do dolnolužické srbštiny*.<sup>8</sup> Vydání vlastního Petrmannova zpěvníku zabránila smrt hraběte v roce 1745. Přesto byly četné Petrmannovy překlady zahrnuty do dolnolužickosrbského zpěvníku z roku 1749, prvního, který vyšel tiskem po 170 letech. Ještě dnes jsou v dolnolužickosrbském evangelickém církevním zpěvníku některé Petrmannovy překlady obsaženy.

I nadále se Petrmann ve Wětošově profiloval jako pietistický kazatel a položil svými angažovanými kázáními, která mnohdy vedla k prohloubení duchovního života posluchačů, základ pro lužickosrbské působení diaspory Ochranovské jednoty v Dolní Lužici. Mimoto se Petrmann snažil jako prostředník získávat další kazatele pro Dolní Lužici. Neuspěl však ani u Ernsta Gottlieba Woltersdorfa (1725–1761), ani se mu nepodařilo dopomoci Janu Jacobaeovi (1722–1799), původem z dnešního Slovenska, k místu kazatele v Lubině (něm. Lübben). Již roku 1747 opouští Petrmann Wětošow a působí nadále jako kazatel v české církevní obci v Drážďanech, v jejímž čele pak stál více než čtyři desetiletí.

### Lužickosrbsko-české vztahy a vazby mezi Ochranovem, Nížkým a Malým Wjelkowem

Aby bylo využito synergie poskytování duchovní péče a působení ve farnosti mezi skupinami Čechů a Lužických Srbů, vznikaly v Ochranovské jednotě plány na větší propojení českých přesídlenců v Nížkém s misijním působením mezi Lužickými Srby. Nestalo se tak nakonec pro nedostatek lidí schopných působit v obou jazycích, ať už jako učitelé, duchovní či laikové, kteří v pastoračních skupinách vedli např. vdovy nebo neprovdané dívky.

Návrh na těsné územní propojení Čechů a Lužických Srbů předložil Hans Herrmann von Damnitz (1706–1761), zemský komorní rada polského krále a saského kurfiřta a člen ochranovské obce. Dle jeho představy by Češi z Nížkého přesídlili do Hučiny (něm. Guttau), lužickosrbské vesnice nedaleko Klukše. Hlavním Damnitzovým argumentem byl následující postřeh:

*„Ze zkušenosti lze říci, že Lužičtí Srbové rozumějí českému jazyku v potřebné míře a tak, že pochopí kontext řečeného, ačkoliv je někdy přízvuk některých slov jiný. Nelze tedy pochybovat, že by v Hučíně došlo ke značnému přílivu Lužických Srbů, kdyby se konala česká shromáždění [...] a že by se tím vůbec osvobodili, vzdělali a splynuli s Čechy v jednu skupinu.“<sup>9</sup>*

<sup>7</sup> Archiv Ochranovské jednoty, GN 1763.B.VIII (I.17) Ex.A\*. Životopis Lukáše Papeže.

<sup>8</sup> Archiv Franckesche Stiftungen Halle, M 3 H 22 : 82 Georg Petermann an [Gott-hilf August Francke], Vetschau o.D. [1743].

<sup>9</sup> Archiv Ochranovské jednoty, R.6.A.a.47.5 Hans Hermann von Damnitz: Ohnmaßgeblicher Vorschlag, wie man ohne sonderbare Kosten noch zu einem Gemein-Ort in der Oberlausitz kommen können [Nedůležitý návrh, jak by bylo možno bez zvláštních nákladů získat ještě jedno místo pro obec v Horní Lužici], Ochranov, 18. května 1748.



Hřítov Ochranovské jednoty, foto Ivana Herglová

Také Češi by měli z přesídlení své výhody, protože by v Hučíně bylo lépe postaráno o jejich duchovní život, křty, svatby a pohřby, neboť *„srbská řeč není Čechům bezpochyby méně srozumitelná, než český jazyk Lužickým Srbům“*.

Ochranov na Damnitzův nápad nijak nereagoval, ani později se nikdo nezabýval návrhy na takové územní a organizační propojení Čechů a Lužických Srbů. Naproti tomu však bylo využíváno jazykových předpokladů Srbů a Čechů, takže vznikly rozmanité spojnice mezi pastorační činností českých a lužickosrbských obcí v Lužici. Takto působil v delnowujězdských institucích farář Jan Jiří Mészáros (Messarosch; 1699–1749), narozený v Leopoldově (dnešní Slovensko). Dostalo se mu velkého ohlasu, *„protože rozuměl jazyku slovan-skému jakožto mateřštině Lužických Srbů“*.<sup>10</sup> Také Gottlieb Clemens (1722–1788), pozdější biskup Ochranovské jednoty, představoval prostředníka mezi jazykovými světy; nejprve působil od roku 1751 jako český kazatel v Nížkém a potom od roku 1759 po šest let jako lužickosrbský kazatel v Malém Wjelkowě. Mezi německým, lužickosrbským a českým jazykovým prostředním se pohybovala i Anna Papežová (1761–1819), dcera Lukáše Papeže, který do Klukše přišel z Berlína. Děťství prožila v Malém Wjelkowě, potom byla povolána do Rixdorfu (bratrské osady na dnešním území Berlína), aby se tam starala o svobodné sestry. Také jako manželka postupně dvou českých kazatelů v Berlíně se ujala úkolů duchovní péče v českém jazyce. Ke konci života pečovala o vdovy v Malém Wjelkowě, kde naopak byly vyžadovány její znalosti lužické srbštiny. Dalším prostředníkem byl Jan Bjedrich Bjenada (Benade, 1743–1829), syn lužickosrbského duchovního. V roce 1756 jej vyslali Moravští bratři jako „Candidatum Ministerii bohemicum“ do Berlína. Měl vyučovat češtinu, převzít práci s mládeží v českém jazyce a vyhotovovat překlady do češtiny. Bjenada se však v berlínské české obci necítil doma a rozhodl se o několik let později pro luteránský farní úřad v srbské Lužici.

\*\*\*

Mezi česky hovořícími exulanty a Lužickými Srby existovaly různorodé vztahy, přičemž šlo o krátkodobé kontakty, jako tomu bylo v Drjowku, i o dlouhodobé akulturační procesy, jako v případě klukšských Čechů. Prvoradými místy setkávání Lužických Srbů a exulantů bylo přitom sociální prostředí rodiny, práce a církve stejně jako sbory Ochranovské jednoty.

Jako prostředníky par excellence musíme mezi exulanty vyzdvihnout především mnohé duchovní. Ti pocházeli v 18. století téměř výlučně z území dnešního Slovenska, kde se evangelické církevní struktury mohly udržet déle než v Čechách. Stav lužickosrbského duchovenstva díky příšedším farářům výrazně narostl a dostalo se mu i obsahových impulsů, neboť někteří duchovní-exulanti zastupovali rozhodně protestantský, zčásti pietisticky utvářený postoj. Způ-

<sup>10</sup> Archiv Ochranovské jednoty, R.21.A.105.1. Lebenslauf Johann Georg Messarosch.



sob jejich života vykazuje situační etnicitu, částečně se také mění v závislosti na kontextu. V žádném případě je nelze chápat v jediném esencialistickém národnostním pojetí.

Na pozadí zde představených skutečností je možné pozorovat četné kulturní transfery. S ohledem na Lužické Srby lze říci, že čeští exulanti hráli – vedle německé šlechty, lužickosrbsko-německých farářů a příslušné literatury – velkou roli ve zprostředkovávání pietistických myšlenek. Ještě i Jan Kilian (1811–1884) konstatoval okolo roku 1850 v texaském Serbině, že ho inspirovaly zvláště písně českých exulantů.

Tato stať ukázala Lužici jako místo setkávání i cílový region přesídlenců. Země byla formována signifikantní pluralitou jazykovou (němčina, dolní a horní lužická srbština, čeština a slovenština vždy v silně odlišných dialektech) a konfesní (evangelicko-luterská církev mezi luteránskou ortodoxií a radikálním pietismem, římskokatolická církev a tradice Jednoty bratrské).

Styky a vztahy mezi Lužickými Srby a česky hovořícími exulanty musíme zařadit do celoevropského kontextu, který se formoval pod vlivem habsburské rekatolizace, středoevropských náboženských migrací a mezinárodního pietismu. Církevní dějiny evangelických Lužických Srbů nejsou tedy jen součástí saské nebo braniborské historie, nýbrž mají své místo ve vývoji „mezinárodního protestantismu“ raného novověku.

Zároveň je zřejmé, že příští výklad dějin česko-lužickosrbských vztahů musí vzít v úvahu i styky mezi evangelickými Srby Dolní a Horní Lužice a exulanty, stejně jako působení mnohých česky hovořících duchovních v Lužici.

*Přeložila Lucie Janovská Kolarovičová*

#### LITERATURA K ČESKÝM EXULANTŮM V LUŽICÍCH A SASKU

- Frank METASCH, *Exulanten in Dresden. Einwanderung und Integration von Glaubensflüchtlingen im 17. und 18. Jahrhundert*, Schriften zur sächsischen Geschichte und Volkkunde 34, Leipzig 2011.
- Alexander SCHUNKA, *Gäste, die bleiben. Zuwanderer in Kursachsen und der Oberlausitz im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Pluralisierung & Autorität 7, Münster (u.a.) 2006.
- Alexander SCHUNKA, *Pragmatisierung konfessioneller Autorität. Zuwanderer im Kursachsen des 17. Jahrhundert im Spiegel des Supplikenwesens*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Glaubensflüchtlinge: Ursachen, Formen und Auswirkungen frühneuzeitlicher Konfessionsmigration in Europa, Religions- und Kulturgeschichte in Ostmitteleuropa 4*, Münster (u.a.) 2008, s. 235–256.
- Alexander SCHUNKA, *Migrationen evangelischer Geistlicher als Motor frühneuzeitlicher Wanderungsbewegungen*, in: Hermann J. Seldenhuis – Markus Wriedt (ed.), *Konfession, Migration und Elitenbildung. Studien zur Theologenausbildung des 16. Jahrhunderts*, Leiden/Boston 2007, s. 1–26.
- Ludger UDOLPH, *Die tschechischen Emigranten in Zittau und ihre Literatur (1620 bis Mitte des 18. Jahrhunderts)*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen–Strukturen–Prozesse*, Stuttgart 2007, s. 326–347.
- Ludger UDOLPH, *Die Bibliothek der tschechischen Emigranten in Zittau (17.–19. Jahrhundert)*, in: Marius Winzeler (ed.): *Jan Hus. Wege der Wahrheit. Cesty Pravdy. Das Erbe des böhmischen Reformators in der Oberlausitz und in Nordböhmen*, Zittauer Geschichtsblätter 52, Görlitz – Zittau 2015, s. 237–257.
- Wulf WÄNTIG, *Grenzerfahrungen. Böhmisches Exulanten im 17. Jahrhundert*, Konflikte und Kultur, Historische Perspektiven 14, Konstanz 2007.
- Wulf WÄNTIG, *Der Weg ins Exil – der Weg in den Mythos. Böhmisches Exulanten als „Exulanten“ in der oberlausitzischen Geschichte und Historiographie*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen–Strukturen–Prozesse*, Stuttgart 2007, s. 191–217.

## DOPISY



### In Sachsen Lehrer werden. Aus Überzeugung. Stát se učitelem v Sasku. Z přesvědčení.

V květnu letošního roku jsem se zúčastnila semináře pro zájemce o práci učitele ve školách lužickosrbské sídelní oblasti Svobodného státu Sasko. Během semináře se vystřídalo několik řečníků jak ze strany české (pořádající SPL, dále MŠMT, PeF UK, učitelka pracující na sasko-českém gymnáziu v Pirně), tak německé (pořádající Sächsisches Verbindungsbüro [*Saská kontaktní kancelář – pozn. red.*], Sächsisches Staatsministerium für Kultus [*jde o ministerstvo,*

*které je pověřeno otázkami vzdělání a výchovy především základního a středního školství, ale také otázkami náboženství a církevních společenství – pozn. red.*]) včetně zástupců lužickosrbských (Domowina). Nastíněna byla velmi špatná personální situace v celém Sasku v souvislosti s dramatickým stárnutím pedagogického sboru a zároveň silnou populační vlnou, která přivádí do škol mnohem větší množství dětí, než jsou schopny pojmout. V lužickosrbské sídelní oblasti je tento efekt požadavkem aktivní znalosti lužické srbštiny ještě umocněn. Cílem semináře proto bylo podnítit zájem českých učitelů o práci především v lužickosrbských školách, s příslibem zajištění ročního intenzivního kurzu lužické srbštiny, tak aby zájemce mohl v lužickosrbsky hovořícím prostředí pokud možno velmi brzy běžně fungovat. Další požadavkem německé strany byla znalost němčiny alespoň na úrovni C1 společného evropského rámce pro jazyky a ukončené pedagogické vzdělání s tím, že s uznáváním diplomů z České republiky nejsou problémy a jde pouze o formální záležitost.

Jsem vystudovaná bohemistka a germanistka s doktorským titulem, lingvistika je mým koníčkem, pedagogické práci se věnuji 15 let. Nejen pro osobní sympatie k lužickosrbské menšině, ale i z touhy posunout se sama dál jsem se do projektu přihlásila.

Postupovala jsem podle zadaných instrukcí, vyplnila potřebné formuláře, odeslala požadované dokumenty, přijela na pohovor. Vše probíhalo hladce, lidé, se kterými jsem se i s rodinou setkávala na školském úřadě, v přidělené škole i jinde, mě nadšeně vítali, skoro se slzou v oku děkovali, že jsem tu, jako by se mnou srbské školství stálo a padalo. Bylo to milé a zároveň motivující. Na práci jsem se těšila. Takže jsem během července narychlo ukončila svoje závazky v České republice a spolu s dětmi se poslední týden v červenci odstěhovala do Lužice. Od srpna pracuji v lužickosrbské základní škole Michala Hórnika ve Worklecích, kde jsem přidělena jako druhá, respektive třetí učitelka do první třídy.

Zdálo by se, že vše je v nejlepším pořádku. Záhy se ovšem ukázalo, že ne všechny papíry, které jsem v průběhu celého času musela vyplňovat, nechávat ověřovat a překládat za účelem rozeslání na nejrůznější úřady, byly zpracovány správně, bylo tudíž potřeba je doplňovat, opravovat a vyplňovat další. Jednoznačně největší byrokratickou zátěž představují požadavky školského úřadu v Budyšíně (*Sächsische Bildungsagentur Bautzen*) – 114 stránek pouze v první vlně – a v Drážďanech (*Sächsische Bildungsagentur Dresden*), kde má dojít k ověření a uznání diplomu. Tyto požadavky se v mnohém překrývají, takže daný dokument je třeba zaslat na de facto tentýž úřad dvakrát, protože budyšínská pobočka je podřízena úřadu drážďanskému. A to zcela opomím skutečnost, že ověřování a překládání jsou služby hrazené, jejichž náklady nese sám uchazeč. V mém případě dosahují momentálně několika set eur.

Další rozčarování přišlo v momentě, kdy jsme dospěli k uznávání mého diplomu. Vedle již popsáného papírování mi referentka na školském úřadě zcela lakonicky sdělila, že celý proces může trvat rok i více, že mají hodné žádosti. Nečekala jsem, že to udělají na počkání, ale rok (i víc) je podle mého soudu nehoráznost, obzvláště vezmeme-li v potaz, že Čechy na svou stranu verbuje právě saská strana; my se nedoprošujeme – přišli jsme na žádost o pomoc. Nejde však pouze o princip, ale konkrétně o rozdíl dvou platových tříd a uznatelných let praxe. Rozdíl platu bez diplomu a bez praxe a platu s diplomem a s 15letou praxí činí 2 000 eur. Ale to je úředníkům jedno. Výsledek je, že s vystudovanou pedagogikou, doktorátem a nezanedbatelnými roky praxe jsem v Sasku platově oceněná stejně jako kterýkoli *seiteneinsteiger*, tedy zájemce z řad nepedagogické veřejnosti o práci učitele, který žádnou odpovídající kvalifikaci v oboru nemá. Abych nebyla smutná, že se tu o mě nestarají, dostala jsem ještě koncem srpna pokyn zúčastnit se tříměsíčního rekvalifikačního kurzu právě pro *seiteneinsteigery*. K tomuto programu se saská strana uchýlila ve snaze vyřešit zoufalý nedostatek pedagogů aspoň nějakými rychlokvaškami. Zdá se vám to poněkud scestné pro kvalifikovanou učitelku? Nevadí, odpovědným úředníkům nejspíše stačí, že mohli vykázat alespoň nějakou činnost. Po mém důrazném ohrazení se proti tomuto kurzu jsme se s pověřencem pro lužickosrbské školy domluvili na semináři saského školského práva.

V celé záležitosti s diplomem je zarážející ještě jedna věc. Absolvovala jsem v roce 2005, tedy v době, kdy už jsme všichni spolu s diplomem obdrželi tzv. *Diploma supplement*, tedy dodatek, který v angličtině tlumočí český vzdělávací systém, postavení dané fakulty v něm a obsah studia, jehož je předložený diplom dokladem. V záhlaví je přímo uvedeno, že má sloužit usnadnění zaměstnávání absolventů v zahraničí. Jak se zdá, ani to není saská strana ochotna reflektovat. Místo toho požaduje, aby byly ony stránky sestávající z půli z grafů a tabulek přeloženy do němčiny.

A kurz lužické srbštiny? Podle původního plánu měl začít po podzimních prázdninách. Jenže brzy se ukázalo, že to nebude tak jednoduché. V letošním školním roce jsem totiž z více důvodů mohla ihned nastoupit jenom já. Školský úřad tedy vyhlásil i na ostatních školách, že je možno kurzu se zúčastnit, aby byl aspoň nějaký rozumný počet frekventantů, avšak zde narazil na nemožnost skloubení docházky do kurzu s výukovou povinností. Takže jsme se nikam nedostali.

V době psaní článku (půlka října, školní rok začal v srpnu) jsou již přes dva týdny odeslány dva e-maily zmocněnci pro srbské školy s dotazem na další průběh projektu a dva e-maily do Drážďan s dotazem ohledně dokumentů potřebných k ověřování diplomu. Obojí zůstává bez odpovědi.

**In Sachsen Lehrer werden. Aus Leidenschaft. Stát se učitelem v Sasku. Z vášně.**

V tuto chvíli se zdá, že Sasku chybí nejen vašeň, ale i dech. Pozvat do Saska, potažmo Lužice učitele z Čech a doufat, že je spasí, je jistě myšlenka naivní. Avšak pomoc v takové nouzi, v jaké Sasko v tuto chvíli je, by to být mohla, zejména pro Lužické Srby, kteří o udržení svého jazyka a kultury bojují dnes a denně (považte: výuka dnes v Sasku běžně odpadá proto, že není, kdo by se na stupínku postavil; prostě není kde fyzicky brát). Čeští učitelé nejsou o nic méně kvalifikovaní než ti němečtí a často se jim dostává i té vášně pro profesi, kterou si zvolili. I přes známou českou nevělu ke stěhování se za prací by se jistě našlo dost těch, kteří by bariéru hraničních hor překonali. Jenže co s přístupem Saska, v jehož zájmu byl projekt vytvořen a jehož má být beneficentem? Zainteresované strany jako by se zasekly a nevěděly, jak dál. Spíše náhodou než jako výsledek konkrétní cílené osvěty se jim stalo, že mají v Lužici člověka, a teď nevědí, co s ním. Nesvedou zajistit, co slibovali, a vlastně ani nevědí, co a jak by mělo následovat. Takového amatérismu a neserióznosti bych se věru od Německa nenadála.

Pokud se tento stav nezmění a saský odpovědný úředník se bude i nadále chovat povyšně, arogantně a bez nejmenší snahy podat pomocnou ruku a z košatých slibů při agitaci zůstane jen zlomek, nepohne se do Svobodného státu Sasko na práci nikdo.

In Sachsen Lehrer werden. Lächerlich. Stát se učitelem v Sasku. Směšné.

Šárka Blažková

## SVĚDECTVÍ

### Vzpomínka na Mašíny

Česká televize i denní tisk letos připomněly historii útěku bratří Mašínů a jejich tří druhů z Československa, proti jehož komunistickému režimu chtěli bojovat. Na své cestě přes Německo prošli několika bojovými srážkami. Dne 10. října 1953 se střetli se zbraní v ruce s německými ozbrojenými silami na nádraží v místě, které sdělovací prostředky zpravidla nazývají německým jménem Uckro a upřesňují, že jde o braniborskou obec (někdy je označují za městečko či dokonce město). Česko-lužický věstník doplňuje, že Uckro je dolno-lužická, původně lužickosrbská vesnice Mokra, která administrativně spadá pod město Łukow (německy Luckau) a leží dnes již mimo dvoj-jazyčnou oblast. Podařilo se nám získat osobní vzpomínku pamětníka, Dipl. Ing. Hanse-Joachima Miethého, který dnes žije v Chotěbuzi. Chodil v té době do sedmé třídy a jeho otec byl přednostou velkého nádraží Doberlug-Kirchhain (lužickosrbsky Dobrjoług-Góstkow), 25 km od místa děje; je to důležitý železniční uzel a jedno ze tří



Zámek v Doberlugu využívaný jako kasárna, foto A. Savin (zdroj: Wikimedia Commons)

východoněmeckých patrových nádraží – křižují se tu dvě hlavní trati, na dolní úrovni vede trať spojující Lipsko s Chotěbuzí, na horní trať z Drážďan do Berlína. V Mokré (Uckro) odbočovala dnes zrušená trať do Łukowa a Lubina. Hoši tehdy ovšem uprchlíky ani boj neviděli, rozruch ale samozřejmě registrovali: „Už na nádraží Doberlug-Kirchhain se kolem toho vlaku něco dělo, vlak ale jel pak dál.“ Potom se dověděli, „že tam byli na útěku nějací Češi“. Podle zprávy našeho informátora se zdá, že Mašínové měli kus štěstí, protože policisté, kteří je pronásledovali, byli prý zcela nezkušení čerství absolventi, zelenáči, kteří měli u nich v Doberlugu kasárna v zámku hned naproti škole, a znal je tedy dobře od vidění. Šlo o tzv. Kasernovanou lidovou policii (KVP), tj. pořádkové složky. (Je třeba vědět, že NDR jako stát vznikla až roku 1949 v reakci na vyhlášení západoněmeckého státu, a KVP byla čerstvě zřízena právě teprve roku 1953, armádu NDR neměla až do roku 1956.) Byli ozbrojeni pouze malorážkami. Je si také jist, že sovětské vojáky se na zásahu nepodíleli, protože v takovém případě by nedával českým uprchlíkům velké šance. Způsob, jakým situaci představuje např. německý film *Luckauer Krieg* (<<https://www.youtube.com/watch?v=hblPQCmv1Bs>>, který je podle komentáře „v České republice ignorován“), se jeví jako značně diskutabilní, počet nasazených ozbrojenců (v komentáři k uvedenému filmu zjevně omylem 15 000, Josef Mašín v rozhovoru pro MFD 9. 10. uvádí na 1 200) nelze dnes ověřit, o velkou přesilu šlo ovšem v každém případě. Na odvaze pěti mužů – třebaže zkušených vojáků – s pouhými pistolemi to také nic nemění; jen o pojmy „statečnost“ a „hrdinství“ se v této souvislosti táhne neřešitelný spor. I proto má smysl připomínat si tyto události, jimiž Lužice, byť v tomto případě jen geograficky, souvisí s našimi i s „velkými“ soudobými dějinami.

zbs

## LETOPIS



### Vzpomínka na Kita Lorence

K mému prvnímu setkání s Kitem Lorencem (a lužickosrbskou poezií vůbec) došlo někdy v první polovině sedmdesátých let 20. století. Tehdy jsem si v pražském antikvariátu v Dlážděné koupil za šest korun výbor z jeho poezie *Nový letopis*. Vyšel v mé oblíbené edici Klín, když jsem byl na vojně v moravských lesích. To jsem teprve s poezií začínal. Později jsem rád četl básně Josefa Suchého – proto jsem si také koupil jeho překlady Lorencových básní. Josefa Vláška, jehož překlady byly v knize též, jsem tehdy ještě neznal...

Lorencova poetika mě docela bavila, hlavně bohatá obraznost. Jen spousta reálií, které mi nic neříkaly, mě poněkud odrazovala.

Měl jsem tenkrát raději „čirou“ poezii: Préverta na jedné straně, Corsu na protilehlé. Ovšem když jsem po létech začal objevovat mikrovět Lužických Srbů, přišel jsem na chuť i Lorencovi. S odstupem jsem si uvědomil, jak velký je to básník. A začal ho znovu číst. Když jsem později získal jeho originální sbírky v lužické srbštině, zatoužil jsem ho překládat. Ale nebylo to nic snadného. Pomohli mi tenkrát chrastavský znalec Lužice František Vydra, později mladý sorabista Radek Čermák. A trochu také Timo Meškank, když jsem si ho na letním prázdninovém kurzu lužické srbštiny několikrát urval pro sebe.

S básníkem jsem se osobně setkal až při dokončování překladů jeho básní pro antologii *Jazyk, jímž pozorujíš větru*. Říkalo se, že mistr je nedostupný, že nikoho, kromě svých přátel, nepřijímá. Můj dobrý přítel Beno Budar mi tehdy zařídil návštěvu u básníka doma, ve Wuježku. Bylo horké léto, seděli jsme na zahradě u stolku s výhledem na luka a nenuceně si povíдали. Já měl spoustu otázek k veršům z jeho tehdy nové sbírky *Suki w zakach*. Když jsem mu ukazoval rozpracované překlady tří básniček, které vydal jako jakýsi appendix k této sbírce v časopise *Rozhled*, smál se a radil mi, ať to nepřekládám. Věděl, proč to říká – byly to náročné jazykové hříčky vytěžené z jeho skvělých bilingvnických znalostí. Nakonec mi pomohl objasnit, s čím si moji ostatní poradci nevěděli rady. Nedivil jsem se jim.

Na závěr našeho setkání mi dovolil, abych si pořídil nějaké jeho fotografie, z nichž jednu jsem použil do antologie k jeho medailonku. Pozval mě ještě do svého pokoje v přízemí a daroval mi svou dvojjazyčnou bibliofilii *Kepsy-barby / Fehlfarben*. V klopně obálky z příjemného dřevitého papíru barvy tabáku byla nevelká díra po suku. A tak mi napsal veselé věnování: „Milanej Hrabalej z džěru a swěru Kito Lorenc 1. 8. 06“. Napsal mi tehdy osobitá věnování i do jiných svých sbírek, ale tohle mě pobavilo nejvíc.

Setkal jsem se s ním ještě několikrát, naposledy v dubnu 2016, což mi připomíná datum pod věnováním v jeho poslední sbírce *Zymny kut*. Když ji připravoval k vydání, požádal mě, abych mu pomohl sehnat práva ke zveřejnění překladů básní deseti českých básníků s krkonošským motivem, jež zařadil na závěr této sbírky. A jako obvykle mi písemně poděkoval na pohlednici s lužickosbrskými motivy. Nebyl zvyklý komunikovat přes internet. A tak mám pár cenných dokumentů s jeho rukopisem. Víc už jich nebude. Básník Kito Lorenc opustil tento svět 24. září 2017. Básník nezapomenutelný. Jeho nekrolog napsaly různé osobnosti, mezi nimi také významný rakouský prozaik Peter Handke.

Věděl jsem, že (v souladu s jeho přáním) při rozloučení nebudou žádné oficiální ani jiné proslovy, jen bohoslužba v kostele a básně nad hrobem. A tak jsem si pro něj připravil báseň, již by mi snad přečíst dovolili, ale bohužel jsem se pohřbu nakonec zúčastnit nemohl. Posílám ji za básníkem spolu s touto vzpomínkou.

**Milan Hrabal**

Milan Hrabal  
**Básník se loučí**

Kitu Lorencovi

Na seznamu smutečních hostů  
se na první místo jako vždy hrne  
metafora  
ale básníková žena trvá  
na abecedním pořadí:  
aliterace polichocena  
začala zadržávat  
amfibolie se usmívá a sní

div nesní anaforu  
postrkující se s anakruzí...

Básník sedí na lavičce  
za domem  
a rozmlouvá s babím létem  
Jeho slova jsou pavučiny  
ve větru  
paměť louky vytéká z lesa  
bělejší než první stránka  
nenapsané knihy  
Básník se dívá před sebe  
pěšinka se prosmekne pod brankou  
a zmizí v kupce otavy

Pastor napomíná synekdochu  
ve druhé lavičce  
která dvojjazyčně  
a dvojsmyslně zaměňuje  
boha s knihou  
Na sklopené víčko  
básníková levého oka  
doráží paprsek slunce  
Básník odolá  
Nechce nic připisovat –  
loučil se přece celý život  
To stačí

Za zvuku varhan  
se básník schoulí  
do svého chladného koutu  
pod víko zapomínání

30. 9. 2017, Varnsdorf



Kito Lorenc, foto Milan Hrabal

Kito Lorenc  
**Melodija**

Tak čicho je, tak čicho je,  
a jara so mi spěwač chce.  
A štož ja spěwam, slyšiš ty,  
hačkuli njewěm, hdže a hdy.

Tak čicho je, tak čicho je,  
a ja sej myslu na tebe,  
hačkuli njewěm, što ty sy,  
a što ja sym, wěš jeno ty.

Tak čicho je, tak čicho je,  
a wšitko jónu nimo dže.  
A wšitko znowa budže hdy:  
Tón čichi spěw a Ja a Ty.

**Melodie**

Tak ticho je, tak ticho je,  
a mně se tolik zpívat chce.  
A co já zpívám, slyšiš ty,  
ačkoli nevím, kde a kdy.

Tak ticho je, tak ticho je,  
a já v něm myslím na tebe,  
ačkoli nevím, kdože jsi,  
a kdo já jsem, víš jenom ty.

Tak ticho je, tak ticho je,  
a všechno jednou odplyne.  
A vše se znovu přihodí:  
Ten tichý zpěv a Já a Ty.

Přeložil Milan Hrabal

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.  
Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Oberhelová, Michalovice 17, 412 01 Litoměřice, eliska.oberhelova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.  
Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.  
Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.  
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.  
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.